

REDOVNICE U PASTORALNO- -KATEHETSKOM DJELOVANJU

VALENTINA MANDARIĆ
Katehetski institut
Katoličkog bogoslovnog fakulteta
Sveučilišta u Zagrebu
Kaptol 29/II
10000 Zagreb

Izvorni znanstveni rad
Primljeno 21. 7. 1998.
UDK 268:271-055.2

Sažetak

U okviru cjelovitijeg valoriziranja pastoralno-katehetske situacije u našoj Crkvi, autorica u članku donosi kratak presjek rada sestara na tom području. U članku se ukazuje na međusobnu povezanost redovničkog posvećenja i redovničkog poslanja unutar Crkve. Kao što redovništvo proizlazi iz same naravi Crkve, tako i poslanje proizlazi iz same naravi posvećenog života. Autorica, služeći se dostupnim statističkim podacima, ukazuje na stalno opadanje broja redovnica koje su direktno uključene u pastoralno-katehetski rad. U zadnjem dijelu članka autorica razmišlja o perspektivi, postavljajući neka otvorena pitanja kao polazište za razmišljanje o novim oblicima prisutnosti sestara u Crkvi i društvu.

Ključne riječi: redovnica, posvećenje, poslanje, karizma, Crkva, društvo, pastoral, župna kateheza, itd.

UVOD

Najprije bih željela zahvaliti organizatorima Kolokvija što su mi povjerali zadaću progovoriti o redovnicama unutar pastoralno-katehetskog djelovanja u našoj Crkvi. Isto tako želim reći kako bi ovu temu zasigurno bolje, cjelovitije i mjerodavnije obradili neki od ovdje prisutnih sudionika. Možda će netko u ovim mojim riječima prepoznati ispriku za necjelovitost i nedorađenost ove teme. Svakako, i za takvu interpretaciju ima mjesta.

Tema "*Redovnice u pastoralno-katehetskom djelovanju*" po sebi je složena i pretpostavlja ozbiljnije promišljanje cjelokupne kulturno-povijesne i crkvene stvarnosti. Bilo bi nužno promatrati pastoralno-katehetski rad sestara u rasponu od retrospektive do perspektive. Ja ću se zbog vremenskog ograničenja samo kratko osvrnuti na ono što je bilo, kako bi iskustvo iz prošlosti moglo postati polazištem u pronalaženju novih oblika "prisutnosti" redovnica u pastoralu.

REDOVNIČKO POSVEĆENJE: IZVOR, NADAHNUĆE I IMPERATIV ZA POSLANJE

Ako samo površno prelistamo crkvene dokumente o posvećenom životu, gotovo da nema nijednoga koji ne bi posvetio barem jednu točku apostolskom djelovanju osoba posvećenog života.¹ Isto tako, ako zavirimo u pastoralno-katehetske dokumente, primijetiti ćemo da se redovnice i redovnici ističu kao važan čimbenik u pastoralnim strukturama Crkve.²

1 V. NUIĆ (ur.), *Crkveni dokumenti o posvećenom životu*, HKVRP I HUVRP, Zagreb 1997., *Christus dominus*, br. 33-36; PAPA PAVAO VI., *Evangelica testificatio*, br. 9, 50; SVETA KONGREGACIJA ZA REDOVNIKE I SVJETOVNE USTANOVE, *Mutuae relationes*, br. 10-14; *Papa Ivan Pavao II. razgovara s redovničkim poglavaricama* (1983), 158-161; KONGREGACIJA ZA USTANOVE POSVEĆENOG ŽIVOTA I DRUŠTVA APOSTOLSKOG ŽIVOTA, *Bratski život u zajednici* (1994.), br. 58-61; IVAN PAVAO II., *Vita consecrata* (1996.), br. 96-103; itd.

2 IVAN PAVAO II., *Apostolska pobudnica Catechesi tradendae*, Glas Koncila, Zagreb 1994., br.

Crkva je uvijek u posvećenom životu prepoznavala poseban vid poslanja i trajni znak obnoviteljske snage u Njoj. Bit redovničkog života sačinjavaju tri važne odrednice: posvećenje, zajedništvo i poslanje. Papa Ivan Pavao II., u zadnjoj apostolskoj pobudnici *Vita consecrata* (*Posvećeni život i njegovo poslanje u Crkvi i svijetu*) jasno definira redovništvo, ukazujući na duboku povezanost i međusobnu isprepletenost posvećenja i poslanja. Simbioza koja se događa u tom snažnom prožimanju postaje izvor i nadahnuće za plodno apostolsko djelovanje. Stoga se redovništvo ne može promatrati niti vrednovati izvan okvira temeljnog poslanja Crkve. Kao što redovništvo proizlazi iz same naravi Crkve, tako i poslanje proizlazi iz same naravi posvećenog života. "Kad Gospodin posvećuje jednu osobu, daruje joj posebnu milost da može ostvariti plan njegove ljubavi: pomirenja i spasenja ljudskog roda. On se ne zadovoljava da izabere nekoga, da ga izdvoji i sebi posveti, nego ga uzima u svoje božansko djelo. Posvećenje nužno ima za posljedicu poslanje. To su dva vida iste stvarnosti".³ Na temelju crkvenih dokumenata jasno je kako "djelovati apostolski treba promatrati unutar 'biti redovnik'". Snagom svog evanđeoskog života (život po zavjetima) redovnici prožimlju evanđeoskom dimenzijom cjelokupno pastoralno djelovanje. To će *Perfectae caritatis* izraziti na sljedeći način: "Treba da cjelokupni redovnički život članova bude prožet apostolskim duhom, a sva apostolska djelatnost oblikovana redovničkim duhom".⁴ Redovničko posvećenje ima posebnu navjestiteljsku vrijednost koju ostvaruje snagom svjedočanstva. Stoga možemo reći da apostolsko poslanje pripada u bit redovničkog posvećenja, bilo da se ono ostvaruje kroz kontemplaciju ili aktivno uključivanje u pastoralne planove i programe. Jer "poslanje se naime, prije nego se karakterizira vanjskim djelima, odvija u uprisutnjivanju samoga Krista u svijetu osobnim svjedočanstvom".⁵ Najnoviji dokument *Vita consecrata* na više mjesta ističe kako Bog one koje poziva da ga nasljeđuju šalje u svijet. U njihovu je pozivu, dakle, obuhvaćena zadaća poslanja.

Štoviše, sam posvećeni život pod djelovanjem Duha Svetoga, koji je u početku svakog zvanja i svake karizme, postaje poslanje, kao što je to bio cijeli Isusov život. Dakle, proizlazi da je posvećena osoba "u poslanju" snagom svoga posvećenja, svjedočenog prema planu vlastite ustanove.⁶

REDOVNICE - PASTORALNE DJELATNICE I SURADNICE U PASTORALU

Povezanost, ili bolje reći neisključivost, posvećenja i poslanja redovnice su potvrdile u dugom povijesnom razdoblju na našim prostorima, posebno u zadnjim desetljećima kroz aktivno uključivanje u župni pastoral (župna kateheza, vođenje liturgijskog pjevanja i vođenja domaćinstva). Kakva je situacija danas? Dozvolite da malo posegnem za statističkim podacima. Ponekad brojke jače izriču stvarnost od neprilagođenih riječi. Koristila sam zadnje dostupne statističke podatke i koliko su oni pouzdani toliko i ova interpretacija ima svoju vjerodostojnost.⁷

Danas u Hrvatskoj živi i radi 4829 redovnica. Od toga ih je 4590 apostolske naravi, a 239 klauzurnih sestara (87% apostolskih sestara, 13% strogo kontemplativnih).

BROJ SESTARA PO DJELATNOSTIMA

- u staračkim domovima angažirano je 227 sestara (13 družbi ima vlastite sta-

65; PAPA PAVAO VI., *Evangelii nuntiandi*, Dokumenti 50, KS, Zagreb 1976., br. 69; BISKUPI JUGOSLAVIJE, *Radosno naviještanje Evanđelja i odgoj u vjeri*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1983., br. 67.

3 SVETA KONGREGACIJA ZA REDOVNIKE I SVJETOVNE USTANOVE, *Bitni elementi naučavanja Crkve o redovničkom životu u ustanovama posvećenim djelima apostolata*, u: NUIĆ V. (ur.), *Crkveni dokumenti o posvećenom životu*, nav. dj., br. 23.

4 *Perfectae caritatis*, Dekret o prilagođenoj obnovi redovničkog života, 1965., br. 8.

5 *Isto*, 72.

6 *Vita consecrata*, br. 72.

7 TAJNIŠTVO BISKUPSKE KONFERENCIJE. URED ZA PASTORALNO-SOCIOLOŠKA ISTRAŽIVANJA, *Redovnice i redovničke pripravnice, u razdoblju od 1976 do 1996*. Ostali statistički podaci uzeti su iz tajništva HUVRP i iz arhiva pojedinih redovničkih družbi.

- račke domove, a djeluju u 34 staračka doma)
- u bolnicama i zdravstvu radi 297 sestara
 - odgojem u dječjim vrtićima i jaslicama bavi se 214 sestara u 46 katoličkih vrtića (oko 2200 djece)
 - u odgoju i obrazovanju do sada su samo sestre Milosrdnice u Zagrebu otvorile Opću žensku gimnaziju, dok je veći broj sestara uključen u rad u školi
 - nekoliko redovničkih družbi otvorilo je internate za djevojke
 - neke redovničke zajednice u sklopu samostana imaju domove za ostavljenu djecu i djecu s poteškoćama u razvoju
 - ne smijemo zaboraviti da još uvijek u inozemstvu živi i radi više od 470 sestara (u pastoralu i zdravstvu)

PASTORALNO-KATEHETSKO DJELOVANJE

Na temelju statistika pojedinih redovničkih zajednica iz 1997., u pastoral je uključeno 619 sestara (u župnoj katehezi, vjeroučiteljice u školi, voditeljice liturgijskog pjevanja). Ovdje nisu ubrojene sestre koje vode domaćinstvo i one koje vrše službu sakristanki, a svakako daju svoj doprinos u pastoralnom događanju u pojedinoj župnoj zajednici.

Zastupljenost redovnica u pastoralu po biskupijama:

Biskupija	Broj sestara u biskupiji	Broj sestara u pastoralu
Zagreb	1.704	195
Split-Makarska	535	55
Đakovo-Srijem	370	55
Rijeka-Senj	209	26
Krk	83	4
Poreč-Pula	40	15
Dubrovnik	228	21
Hvar	80	3
Šibenik	119	16
Zadar	180	26

STRUČNA OSPOSOBLJENOST SESTARA ZA PASTORALNO-KATEHETSKI RAD

Svima je dobro poznato da su važne institucije pri Teološkom bogoslovnom fakultetu, Katehetski institut i Institut za crkvenu glazbu 'Albe Vidaković', kao i Filozofsko-

-teološki institut za kršćanski nazor pri Filozofsko-teološkom fakultetu Družbe Isusove osnovani zbog ukazane potrebe i želje sestara da se stručno osposobe na teološkom, pedagoškom, katehetskom i glazbenom području, kako bi mogle ostvarivati temeljne zadaće u svom pastoralno-katehetskom radu. Barem u prvih desetak i više godina, polaznice gore navedenih institucija isključivo su bile sestre, što pokazuju statistike upisanih. Od početka rada Katehetskog instituta upisalo se preko 630 sestara, na Institutu za crkvenu glazbu 600 sestara, na Filozofsko-teološkom institutu 490 sestara. Ovom broju treba dodati više od 50 sestara koje su završile studij na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Zagrebu. Zatim, znatan je broj sestara sa stečenom diplomom ili post diplomskim studijem na različitim europskim učilištima. Navedene brojke govore same za sebe. U njima naslućujemo određenu nadu, ali i određenu strepnju.

Kako se je šezdesetih godina velik broj sestara aktivno uključio u pastoralni rad, Unija viših redovničkih poglavarica razmišljala je o potrebi permanentnog obrazovanja sestara. Tako se rodila ideja o osnivanju Zimske katehetske škole. Škola je započela s radom 1972. godine. Do danas je održano 25 Katehetskih zimskih škola, na kojima je obrađeno 25 tema s teološko-pastoralno-katehetskog područja. Rad Škole bio je prekinut samo 1992. - zbog rata. Možemo s ponosom istaknuti kontinuitet škole sve do sada. A sudjelovanje sestara, posebno zadnjih godina (oko 600), jamči i njenu budućnost. Samo bih pripomenula da su sestre u velikom broju sudjelovale u radu Katehetske ljetne škole, a to mogu potvrditi ovdje prisutni dugogodišnji organizatori. Pa neka ovo bude i mali poziv da KLJŠ ponovno zaživi, pa makar u nekom novom obliku.

REDOVNIČE NA PUTU TRAŽENJA RAVNOTEŽE IZMEĐU VRAĆANJA IZVORIMA VLASTITE KARIZME I TRAŽENJA NOVIH OBLIKA PRISUTNOSTI U CRKVI I DRUŠTVU

Ovaj podnaslov u sebi razotkriva napetost koju u posljednjih nekoliko godina žive mnoge redovničke zajednice, a posljedica je

traženja novih oblika prisutnosti u Crkvi i društvu.

Promjene u našoj društvenoj zbilji otvorile su nove mogućnosti za rad i djelovanje sestara. U tim, nazovimo ih pozitivnim povijesnim, okolnostima sestre ponovno otkrivaju nove izričaje vlastite karizme.

Često se postavlja pitanje: Što to znači vraćanje na izvore vlastite karizme? Kakve to ima posljedice za samu ustanovu? Kakve posljedice za Crkvu? Ovo je po sebi dosta osjetljiva tema o kojoj se u posljednje vrijeme puno polemizira. Ja ću pokušati na temelju dokumenata ukazati na moguće usklađivanja u vraćanju na duhovne izvore Utemeljitelja i odgovora na nove znakove vremena.

Karizma je dar u Crkvi i za Crkvu. Zajednica je nositeljica tog dara koji je obvezuje da ga stavlja u službu drugima. Može se, naime, dogoditi da se pod vraćanjem izvornoj karizmi želi rekonstrukcija slavne prošlosti koja je bila obilježena masovnošću i eventualnim društvenim prestižem. Sâm izraz "vraćanje karizmi" zbunjuje, jer pretpostavlja napuštanje nečega što je možda do sada bilo važno. Čini mi se da je bolje upotrebljavati izraz "ponovno otkrivanje" ili "ponovno oživljavanje" karizme u novim povijesno-kulturalnim okolnostima. Ponovno prepoznavanje duhovnog identiteta kroz specifičnost karizme vlastite ustanove znači stvaralačko prilagođavanje novim situacijama ili otvaranje prostora za nove oblike prisutnosti redovnica u Crkvi u mjeri izvornosti karizme. S jedne strane, kriva ili pretjerana diferencijacija na temelju karizmi, kao i "poopćavanje modaliteta" osiromašuju bogatstvo različitosti koja je plod duhovne razigranosti. "*Genericizam koji svodi redovnički život na najmanji zajednički nazivnik, uništava ljepotu i plodnost karizmi koje je probudio Duh.*"⁸ I dokument *Vita consecrata* poziva ustanove posvećenog života "*da ponovno hrabro predlože poduzetnost, domišljatost i svetost utemeljitelja i utemeljiteljica kao odgovor na znakove vremena koji se pojavljuju u današnjemu svijetu*".⁹ "Povratak na izvore ne može biti dovoljno svrsishodan bez uočavanja svega što je

tijekom povijesti kao novopridošlo obogatilo duh i razgranalo, uraznoličilo blagotvorno djelovanje pojedine karizmatske zajednice. Naročito je potrebno imati osjetljivost za znakove vremena, što u ovom kontekstu znači zamijetiti najurgentnije potrebe crkvenog poslanja u određenom povijesno-kulturnom prostoru."¹⁰ Mogućnost za pronalaznje najizvornijeg puta, kako bi se sačuvala izričajnost vlastite karizme u određenom povijesnom razdoblju, Bono Šagi vidi u komplementarnom pristupu od strane crkvene institucije i samih redovničkih zajednica. "Crkva mora u svojim planovima i programima otvarati prostor za redovničke karizme, mora s njima funkcionalno računati, imajući u vidu njihovu specifičnost i raznolikost. Redovničke pak zajednice moraju same pronalaziti svoj karizmatski priključak u izvršavanju crkvene misije."¹¹ Iz do sada rečenoga možemo zaključiti kako ponovno otkrivanje i oživljavanje bogatstva karizmi u pojedinim redovničkim zajednicama ima svoje važno mjesto u ostvarivanju pastoralnih planova i programa. Redovnice, zahvaljujući upravo stvaralačkoj i duhovnoj razigranosti (plodnosti) svojih Utemeljitelja mogu dati duhovni koloritet i svježinu u nerijetko učmalim, okamenjenim i sterilnim pastoralnim modelima.

PERSPEKTIVE - OTVORENA PITANJA ZA PROMIŠLJANJE BOLJEG OSMIŠLJAVANJA PASTORALNOG ANGAŽMANA REDOVNICA U NAŠOJ CRKVI

Uključivanje redovnica u pastoralne planove i programe vidim na dvije razine. Prva razina odnosi se na izravno uključivanje sestara u pastoralno-katehetski rad. Ovdje, prije svega, mislim na katehiste u župnoj katehezi, vjeroučiteljice u školi i voditeljice liturgijskog pjevanja i sviranja. Posebno bih istaknula važnost sestara u župnom pasto-

8 *Bratski život*, 46.

9 *Isto*, 37.

10 ŠAGI Bono, *Redovnice u župnom pastoralu*, u: "Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije" 125(1997)10, 604-607.

11 *Isto*

ralu, pri čemu ne mislim da sestre nisu potrebne kao vjeroučiteljice u školi. Štoviše, mnogi ravnatelji škola upravo traže sestre. Zbog specifičnosti redovničkog života koji se temelji na dubokom vjerničkom iskustvu sestre su prikladne za uvođenje, liturgijsko slavljenje i življenje otajstva vjere. Prisutnost sestara u pastoralu možemo promatrati i vrednovati na razini znaka. Smatram da je znak specifičnost redovnice, ali ovaj put ne na razini zajednice, već tipične pripadnosti Crkvi, ali uvijek i samo Crkvi. Svaki vjernik može imati određenu službu u pastoralu kao i redovnica, ali ne posjeduje znak (dok će to jedni čitati kao anakronizam, vjerujem da taj podatak valja uzeti ozbiljno posebno u školsko-pedagoškom smislu; znak kao edukativni put vjerodostojnosti) Stoga bi bilo idealno kada bi sestre mogle svoj pastoralni rad ravnomjerno raspodijeliti na rad u školi i u župi. Veći broj sestara tako i radi, ali zbog objektivnih razloga mnoge se opredjeljuju za jedan vid pastoralnog djelovanja. Ovdje bih dotaknula pitanje statusa i vrednovanja rada sestara kao pastoralnih suradnica. Usudila bih se reći da se često sestrama ne otvara dovoljno prostora za njihov rad i ne iskazuje im se dostatno povjerenje. Još uvijek se ne prepoznaju i dovoljno ne vrednuju njihove sposobnosti i mogućnosti u pastoralnom radu. Nerijetko je u pitanju preopterećenost sestara koje fizički ne mogu izdržati takav ritam. (Primjer: sestra ima 22 sata vjeronauka u školi, vodi liturgijsko pjevanje i sviranje, uređuje Crkvu i brine se za crkveno ruho.) Takva neprimjerena situacija dovodi u pitanje mogućnost uspostavljanja ravnoteže između zajednice (redovničkog identiteta) i pastoralnih obveza (župnog identiteta). Zajednica ima svoje zahtjeve, škola svoje, župnik i župa svoje. U svemu tome najčešće stradavaju pojedinci. Dolazi u sukob profesionalno opredjeljenje i redovničko posvećenje (napetost u usklađivanju uloga Marta-Marija; učenik-apostol). Ponekad je jako teško izdržati napetosti življenja vjernosti svojem redovničkom posvećenju (karizmi) i ispunjavanja pastoralnih obveza. Nužno je pronaći *modus vivendi* u življenju kontemplativne i apostolske dimenzije redovničkog

života. U pitanje dolazi i redovničko zajedništvo. Sestra u pastoralu sudjeluje na razini triju zajednica: redovničke, župne i školske. Problem je veći ako zajednica kojoj sestra pripada ne pronade put usklađivanja između različitosti (profesije) i jedinstva (redovničko zajedništvo). U tom smislu bi i redovničke zajednice trebale odlučnije "oslobađati" redovnice za župu (ako su u njoj aktivne), u protivnom se može dogoditi da župa mora vući jaram zajednice. Stoga je važno ponovno otkriti duboku povezanost između zajednice i poslanja, kako bi se stvaralački prevladale jednostranosti koje uvijek osiromašuju bogatu stvarnost redovničkog života.

Druga razina je indirektno uključivanje u pastoralno-katehetske programe. Sestre to mogu ostvarivati kroz:

- religiozni odgoj predškolske djece (različite mogućnosti za katehetsko-pastoralni rad s djecom i roditeljima)
- odgoj i obrazovanje osnivanje katoličkih škola
- otvaranje internata
- organiziranje duhovnih vježbi, seminara i susreta za djecu, mlade i odrasle
- osnivanje udruga u skladu s karizma pojedinih ustanova (FRAMA, Prijatelji malog Isusa, itd.)
- pastoral starih i nemoćnih posebno kućni posjet bolesnim i starijim osobama u župi
- vođenje različitih skupina (liturgijskih, ministrantskih, skupina čitača, molitvenih skupina, crkvenih zborova, likovno-glazbenih radionica, itd.)
- stavljanje na raspolaganje slobodnih samostanskih prostora za održavanje duhovnih vježbi, seminara, susreta za sve dobne skupine, a i za pastoralne djelatnike

NEKA PITANJA KOJA MOGU BITI POLAZIŠTE ZA ZAJEDNIČKU RASPRAVU NA OVU TEMU

Koliko Crkva u redovničkim zajednicama prepoznaje potencijalne izvore u ostvarivanju pastoralnih planova?

Prepoznaje li Crkva u specifičnim karizma bogatstvo Duha koji može pokrenuti nove zamahe na pastoralnom području?

Koliko pojedine redovničke zajednice u pastoralnim potrebama i planovima prepoznaju mjesto ostvarivanja vlastite karizme?

U kojoj mjeri redovničke zajednice shvaćaju i razvijaju eklezijalnu dimenziju svoga poziva?

Koliko se u novim programiranjima i rekonstrukcijama župnog pastoralna računa na redovnički kadar?

Koliko redovničke zajednice daju važnost pastoralnim potrebama mjesne Crkve u raspoređivanju i stručnom osposobljavanju svojih članova?

Iskorištavaju li se racionalno već postojeće snage unutar redovničkih zajednica?

Kojim djelatnostima redovničke zajednice daju prioritet u procesu ponovnog otkrivanja vlastite karizme?

Gdje su uzroci u još uvijek nedovoljnoj uključenosti sestara u pastoralu?

UMJESTO ZAKLJUČKA

Pitanje statusa redovnica u pastoralu dio je, u sebi još složenijeg, pitanja koje se odnosi općenito na status žene u Crkvi kod nas. Možda je to pitanje za sebe, ali mislim da u pristupu Crkve redovnicama i njihovu vred-

novanju jasno dolazi do izražaja njen stav prema ženi, njenoj ulozi i uključivanju u crkvene službe općenito. Papa u posljednjem dokumentu o posvećenom životu izražava nadu da će posvećene žene postati svjesnije vlastite uloge i svoje posvećenje založiti za stvar kraljevstva Božjeg. Ovdje bih samo ukazala na nužnost i opravdanost povezivanja redovničkog posvećenja i marijansko-ženske dimenzije u cjelokupnoj njenoj znakovitosti unutar Crkve. Redovnice promatrane kroz tu prizmu "utjelovljuju" Crkvu. Poput Marijina života i njihov je čitav život udomljenje, ucrkvljenje. Redovnica svojim posvećenjem posadašnjuje "paradoks Božje Riječi", ali i proročki vid (Magnifikat) koji je itekako potreban našem deeshatologiziranom vremenu.

Nije riječ o nekakvom 'ratobornom feminizmu', nego samo o želji da mi redovnice postanemo svjesnije svog dostojanstva i odgovornosti unutar Crkve, a Crkva da uvijek iznova pronalazi nove prostore djelovanja kako bi bogatstvo ženskog genija u življenju i razumijevanju vjere u svim njenim izričajima bilo prepoznatljivo i na našim prostorima.